

УДК 811'11 + 811.112

ББК Ш 143

Ш 143.21

Мова. Культура. Комунікація: інноваційні підходи до вивчення мов та літератур: Матеріали 7-ї Міжнародної науково-практичної конференції (Чернігів, 22–23 квітня 2016 р.). – Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. – 2016. – 200 с.

© Колектив авторів, 2016

У збірнику представлені результати сучасних розвідок у галузях лінгвокультурології, семіотики, зіставних студій, лінгвокогнітивних і лінгвопрагматичних досліджень дискурсу, методики викладання мов і літератур, літературознавчого аналізу текстів, прикладних аспектів мовознавства.

Організаційний комітет:

В. О. Дятлов, перший проректор ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, проректор з науково-педагогічної роботи, доктор істор. наук, професор, голова оргкомітету;

О. О. Борисов, кандидат філол. наук, доцент, завідувач кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, співголова оргкомітету.

Члени оргкомітету:

А. А. Калита, доктор філол. наук, професор кафедри теорії, практики та перекладу французької мови ФЛНТУУ "КПІ";

М. Б. Столяр, доктор філос. наук, професор, завідувач кафедри філософії та культурології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

І. О. Гаценко, кандидат філол. наук, доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін ЧНТУ.

Редакційна колегія:

О. Г. Васильєва, кандидат філол. наук, доцент кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

Н. В. Деркач, кандидат філол. наук, доцент кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

О. С. Конотоп, кандидат пед. наук, доцент кафедри мов і методики їх викладання ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

Н. В. Репех, кандидат філол. наук, ст. викл. кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

Л. В. Пікун, кандидат філол. наук, доцент кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

Л. М. Федун, канд. пед. наук, ст. викл. кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;

І. В. Ганжа, викл. кафедри германської філології ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка.

*Рекомендовано до друку Вченою радою філологічного факультету
Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка
(Протокол № 6 від 16.03.2016 р.).*

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВУКОВОЇ БУДОВИ МОВИ

Калита А. А. Когнітивна модель процесів породження і декодування темпоритму усного мовлення.....	67
Деркач Н. В. Інтонаційні засоби відображення соціального статусу мовця в англійських прислів'ях з різною комунікативно-прагматичною функцією.....	71
Забужанська І. Д. Методологічні основи дослідження лінгвокогнітивних параметрів ритмічної організації поетичного мовлення (на матеріалі сучасної американської поезії).....	76
Кузьмичєва А. А. Тональные характеристики просодической структуры иронического высказывания в немецком языке.....	80
Марченко В. В. Закономірності інтегрованого функціонування інтонації мовлення й інтонації музики у мовленнєво-музичних творах.....	84
Sokyrska O. Prosodic organization of English refusal utterances.....	87

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ МОВ І КУЛЬТУР

Борисенко В. В. Роль кейс-методу в мовленнєвій підготовці студентів ВНЗ.....	90
Гагіна Н. В., Лось О. В. Ефективність застосування електронного навчання в іншомовній освіті.....	94
Гречок Л. М. Традиційний метод у викладанні іноземної мови.....	98
Дягель С. Н. Німецькоязычная поезия на начальном этапе обучения немецкому языку.....	101
Іванишина В. П. Систематизація граматичних знань студентів на немовних факультетах ВНЗ з використанням засобів зорової наочності.....	105
Конотоп О. С. Сервіс відеоподкастів як засіб формування іншомовної комунікативної компетентності.....	113
Корнева З. М. Місце та значення інтернет-пошуку в системі викладання іноземної мови фаху в технічному ВНЗ.....	116
Матвеева И. В. Олимпиады как способ реализации компетентностного подхода в обучении иностранным языкам и культурам.....	119
Попсуй А. В. Використання матеріалів з країнознавства на заняттях з іноземної мови як засіб залучення учнів до іншомовної культури.....	123
Прокопенко О. І. Роль особистісно-діяльнісного підходу під час організації позакласної роботи з англійської мови учнів основної школи.....	127
Сикалюк А. И. Кооперативное обучение (Cooperative Learning) на занятиях английского языка.....	131

4. Станиславский К. С. Собрание сочинений в восьми томах: Т. 1: Моя жизнь в искусстве / [редколлегия : М.Н. Кедров (главный редактор) и др.; подготовка текста и примечания Н. Д. Волкова и В. Р. Канатчиковой]. – М.: Государственное издательство “Искусство”, 1954.
5. Темпоритм [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.psychologos.ru/articles/view/temporitm>.
6. Kalyta A. Phonetic Studies from the Perspective of an Energetic Approach / A. Kalyta // Within Language, Beyond Theories (Volume I) : Studies in Theoretical Linguistics / [ed. by A. Bondaruk, A. Pražmovska], 2015. – Cambridge : Cambridge Scholar Publishing. – P. 322–336.

Деркач Н. В.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т. Г. Шевченка*

ІНТОНАЦІЙНІ ЗАСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ МОВЦЯ В АНГЛІЙСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ З РІЗНОЮ КОМУНІКАТИВНОЮ ФУНКЦІЄЮ

In the article the results of the experimental phonetic research are presented, highlighting the peculiarities of the prosodic organization of the English proverbs with communicative and pragmatic function of influence, evaluation, and generalization, conditioned by such sociopragmatic factor as the speaker's social status as compared to that of the listener (inferior, equal, superior).

Не викликає сумнівів той факт, що соціальна ієрархія учасників спілкування має позначатися на свідомому чи позасвідомому виборі ними лінгвальних і позалінгвальних засобів комунікації. Відомим є й те, що способи передачі статусних відносин під час спілкування є, по-перше, вродженими й універсальними, по-друге, – зумовлюються впливом оточуючого соціокультурного середовища і, по-третє, визначаються конкретною ситуацією спілкування у вигляді прийнятого мовцем комунікативно-рольового статусу. У процесі спілкування домінує невербальне вираження й регулювання статусних відносин і, як наслідок, невербальні показники, з-поміж них і просодичні, відіграють значну роль у маркуванні статусної позиції мовця [7, р. 56–57].

Накопичене у фонетиці наукове знання щодо просодичної організації різних типів висловлень підтверджує адекватність обрання соціального

статусу як однієї з важливих ознак, здатних здійснювати суттєвий вплив на інтонацію висловлень (див. напр. [2, с. 104; 6, с. 52–53; 5, с. 59]. Однак специфіка впливу цієї характеристики на усну актуалізацію контекстно вжитих англійських прислів'їв залишається недослідженою.

Зауважимо тут, що узагальнення відомих визначень прислів'я як мовного явища (В. П. Анікін, К. Т. Баранцев, О. В. Кунін, С. І. Вяльцева, М. М. Пазяк, A. Dundes, W. Mieder) дає підстави трактувати його усну реалізацію як відтворення семантично цілісного, узагальнено-образного, національно-культурного повчального висловлення, що зберігає й передає соціальний досвід шляхом моделювання стереотипів поведінки представників окремої мовної спільноти і має специфічні інтонаційні риси, які виокремлюють його з множини висловлень інших різновидів. Типовими ознаками прислів'я як номінативно-комунікативної одиниці є стислість, синтаксична замкненість, евфонічність та інтонаційна ціліснооформленість (С. М. Берковська, О. В. Кунін).

Вочевидь, вплив статусів партнерів по комунікації на інтонаційне оформлення висловлень є досить складним за своєю сутністю і не може бути схарактеризованим одним терміном. Найчастіше у лінгвістиці використовуються терміни "соціальний" [4, с. 20; 3, с. 134] чи "соціокультурний" [1, с. 264–265] статус, або "соціальна позиція" [3, с. 134], що відповідають укрупненим поняттям і фактично відображають результати взаємодії цілої низки або певної сукупності соціокультурних факторів, таких як стать комунікантів, їхнє соціальне і територіальне походження, постійне місце проживання, освіта, професія тощо.

Згідно з наявними в лінгвістиці принципами розмежування розглядуваних ознак [5, с. 59], соціальний статус мовця стосовно статусу слухача кваліфікується як низький, рівний або вищий. Однак не варто забувати й про умовні зміни соціального статусу мовця, пов'язані з необхідністю його підвищення або зниження під час реальної комунікації (комунікативно-рольовий статус), наприклад, з метою евфемізації мовлення (Ф. С. Бацевич), збільшення авторитетності твердження мовця або досягнення ефекту демократичності.

Результати експериментально-фонетичного дослідження інтонаційного оформлення англійських прислів'їв, ужитих у контексті художніх і публіцистичних творів, демонструють, що при загальному домінуванні помірного темпу вимови прислів'їв його прискорення

властиве мовцям рівного зі слухачем статусу, що пояснюється відсутністю дії таких стримувальних факторів, як прагнення підвищити авторитетність висловлення або підкреслити повагу до вищого за статусом слухача й бути сприйнятим серйозно.

У висловленнях-прислів'ях із комунікативно-прагматичною функцією оцінки нижчий статус мовця стосовно слухача при актуалізації несхвалення маркується у 82,61% випадків низьким тональним рівнем початку інтоногрупи широкого тонального діапазону, що часто пов'язано із функціонуванням низької усіченої або висхідної ступінчастої шкали, наприклад: *Easier 'said than 'done* (RT) (укр. *Легше сказати, ніж зробити*), *Out of ,sight, § 'out of ,mind* (Cycl) (укр. *Чого очі не бачать, того серцю не жаль*). При здійсненні мовцем негативної оцінки висловлень або дій слухача підвищеної рекурентності набувають змішана й ковзна шкали, наприклад: *A 'cat may 'look at a king* (AAW) (укр. *Не закривай ока хоч перед ким*) (осуд), *'Easier 'said than at ,tempted* (RT) (укр. *Легше сказати, ніж зробити*) (критика).

Мала швидкість зміни напрямку руху спадного тону притаманна передусім прислів'ям із функцією оцінки, здійснюваної вищим за статусом і старшим за віком диктором. Водночас ядерний складносій, на якому реалізується спадний тон із малою швидкістю зміни руху, містить переважно короткий монофтонг /ɒ/, рідше /ɪ/ або /e/, перед сонантом або дзвінким приголосним (напр., /kɪɹ/, /lɒŋ/, /nɒd/, /'sɒri/, /'pɒrɪdʒ/, /'nevə/,) чи дифтонгоїд /i:/, монофтонг /æ/, довгий монофтонг /ɔ:/ у відкритому або закритому складі перед сонантом чи дзвінким приголосним (напр., /tɪ'si:v/, /mə(v)'hæməd/, /stɔ:m/, /'i:zi/).

На підставі результатів акустичного аналізу встановлено, що при актуалізації прислів'їв з оцінною комунікативно-прагматичною функцією важливу роль відіграє соціальний статус мовця. Зокрема у нижчого за статусом мовця діапазон інтенсивності прислів'я розширюється при збільшенні кількості слухачів, а у мовця вищого статусу, навпаки, звужується.

У двосинтагмених прислів'ях із функцією оцінки тональний максимум локалізується переважно на такті, а в прислів'ях, озвучених

мовцями, рівними за статусом зі слухачами, також і на ядерному складоносіві другої інтоногрупи.

Інструментальний аналіз середньозвукової тривалості прислів'я показав, що вона є коротшою в реалізаціях із комунікативно-прагматичними функціями впливу й оцінки порівняно з узагальненням, за винятком висловлень, озвучених мовцями з вищим стосовно індивідуальним статусом. При цьому підвищення статусу мовця стосовно слухача супроводжується відповідним збільшенням тривалості пауз між попереднім висловленням і прислів'ям.

Загалом, проведений аналіз показав, що соціальний статус мовця віддзеркалений цілою низкою інтонаційних параметрів. Зокрема, тональний інтервал між попереднім висловленням і прислів'ям є вузьким позитивним, нульовим і звуженим негативним у вищих за статусом мовців, звуженим або середнім позитивним – у рівних і нульовим – у нижчих. Тип передтакту є висхідним і рівним середнім зниженим у вищих за статусом мовців, низьким рівним – у рівних і рівним, різним за тональним рівнем реалізації, – у нижчих. Прислів'ям, озвученим вищими за соціальним статусом мовцями, властивий середній знижений і середній підвищений тональні рівні початку шкали, рівними – середній знижений, нижчими – низький. Шкала є переважно спадною ступінчастою у вищих за статусом мовців, усиченою – у рівних і поступово спадною ступінчастою з перерваною поступовістю – у нижчих. Тональний діапазон інтоногрупи варіює від середнього до широкого – у вищих за статусом мовців, є розширеним – у рівних і звуженим – у нижчих. Зареєстровано підвищену рекурентність звуженого або вузького негативного міжсинтагмених інтервалів у прислів'ях, актуалізованих вищими за статусом мовцями, нульового – у рівних та нульового й вузького позитивного – у нижчих.

На рівні акустики зафіксовано зменшення діапазону інтенсивності при збільшенні аудиторії у вищих за статусом мовців, значні перепади діапазону частоти основного тону в обох інтоногрупах убик його розширення – у рівних та розширення діапазону інтенсивності при зростанні кількості слухачів – у нижчих.

Таким чином, із фактором соціального статусу мовця стосовно статусу слухача пов'язана варіативність тонального інтервалу між попереднім висловленням і прислів'ям, типу передтакту, тонального рівня

початку шкали, типу шкали, тонального діапазону інтоногрупи, міжсинтагменого інтервалу та діапазону інтенсивності. Перспективним убачається подальше поглиблення знань щодо інтонаційного оформлення висловлень різних типів під впливом таких соціокультурних факторів, як співвідношення соціальних статусів комунікантів, ситуація спілкування тощо.

Література

1. Калита А. А. Проблеми інтонаційної зв'язності дискурсу / А. А. Калита // Вісник КДЛУ. Дослідження молодих вчених. Серія Філологія. – Вип. 2: Актуальні проблеми вивчення мови, мовлення і перекладу. – К.: КДПІЯ, 1997. – С. 34–38.
2. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання: монографія / Алла Андріївна Калита. – К.: Видавничий центр КДЛУ. – 2001. – 351 с.
3. Крысин Л. П. Социолингвистические аспекты изучения современного русского языка / Л. П. Крысин. – М.: Наука, 1989. – 188 с.
4. Хитина М. В. Просодическая архитектура устно-речевого дискурса (на материале русского языка): автореф. дис. на соискание учён. степени докт. филол. наук: спец. 10.02.21 "Прикладная и математическая лингвистика" / М. В. Хитина. – М., 2005. – 46 с.
5. Федорів Я. Р. Соціокультурні аспекти просодичної реалізації висловлювань-невдоволень (Експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійського мовлення): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Федорів Ярослава Романівна. – К., 2000. – 248 с.
6. Шевченко Т. И. Социальный аспект просодической вариативности текста / Т. И. Шевченко // Просодия текста: тез. докл. науч.-метод. конф. – М.: Моск. гос. пед. ин-т ин. языков им. М. Тореза, 1982. – С. 52–53.
7. Argyle M. The Communication of Inferior and Superior Attitudes by Verbal and Nonverbal Signals / M. Argyle, V. Salter, H. Nicholson, M. Williams, P. Burgess // The Psychosociology of Language. – Chicago: Markham, 1972. – P.54–65.

Джерела ілюстративного матеріалу

- AAW.: Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland / [Електронний ресурс] / L. Carroll. – Режим доступу: <http://www.gutenberg.org/etext/19033>.
- RT.: Cussler C. Raise the Titanic / [Електронний ресурс] / C. Cussler. – Режим доступу: <http://greylib.align.ru/bookdetails.php?book=602&lang=1>.
- Cycl.: Cussler C. Cyclops / [Електронний ресурс] / C. Cussler. – Режим доступу: <http://greylib.align.ru/bookdetails.php?book=600&lang=1>.

